

De weerman van Atsjinsk en mijn moeder-taal

De Russische weerman waarschuwt het Russische tv-volk. En daarmee ook mijn Russische, tv-volkse moeder. Die al decennialang deelneemt aan de Russische wereld vanuit het veiligste van alle Oost-Duitslanden, Leipzig.

‘In het Siberische Atsjinsk woeden voor deze tijd van het jaar ongewoon hevige stormen van sneeuw en ijzel, bij temperaturen tot min dertig. De inwoners wordt aangeraden zo veel mogelijk thuis te blijven.’ De tv-beelden tonen intussen bewoners van Atsjinsk die doodgemoedereerd hun door sneeuw geselde voorjaarsweg bewandelen. Gepensioneerden slepen hun Russische boodschappen in de richting van Russische huizenblokken uit de Sovjettijd. Rechts Russische sneeuw die tot boven hun hoofd komt, links Russische sneeuw die tot boven hun hoofd komt. Een gespleten Russische sneeuwzee, alsof Mozes even een handje had toegestoken, daar in Atsjinsk. Zodat de mensen hun geliefde rivierkreeftjes in blik en in Rusland ingemaakte tomaten kunnen blijven kopen. In het huidige Rusland zou Mozes (met de Russische vadersnaam Amramovitsj) volgens het Russische recht toch zeker worden aangehouden, wegens scheurmakerij.

Een met tientallen sjaals warm ingepakte jongen schommelt in de sneeuwstorm. Leden van de militie en

van de brandweer tikken ijspegels, wegens volksvijandigheid, los van de daken. Het valt op dat je de straathonden van Atsjinsk jankend naar een onderkomen ziet zoeken. Vreemd dat ze bij de Russische propagandazender de honden erin gemonteerd hebben. De Russische realiteit, zelfs die van Russische rothonden, is geen normale kost voor Russen buiten de landsgrenzen.

‘Nou en?! In Atsjinsk is het ook wel eens min vijftig!’ roept mijn moeder, die de weerman aan de ene kant min of meer gelijk geeft en tegelijk klimatologisch op de vingers tikt. In symbiotische wanklank met de Russische uitzending. In haar stem klinkt trots door. Trots waarop, eigenlijk? Op de machtige Russische kou? Op het vermogen van de Siberische shoppers en schommelaars deze onverbiddelijke kou op z’n Russisch te doorstaan?

Door het keukenraam valt wat Saksisch zonlicht op het grijsgeel geworden haar van mijn moeder. Ze rookt te veel, veroudert te veel. Haar sigarettenroller moest ze vervangen wegens slijtage. Op de eettafel liggen zoals altijd honderden dingen die niets met eten vandoen hebben. Blikken tabak, oplaadkabels, tabletjes, kattenkammen, brieven, uitgescheurde kalenderblaadjes. En ergens onder dat alles begraven ook gebakken aubergine met walnootpasta op Georgische wijze. Dat recept heeft mijn moeder intussen meesterlijk Russisch in de vingers. Sinds onze eigen Russische specialiteitenwinkel, het Магазин, werd gesloten, is ze met pensioen. En ronder geworden, zonder haar scherpe kantjes kwijt te raken. Integendeel. Scherper en scherper, net als grootmoeder.

Grootmoeder zelf stond er dagelijks op het Duitse weerbericht te zien. Hoe vaker op een dag, hoe beter. Maar bleef het grootste deel van de tijd binnen, in de Duitse woning.

Want buiten verstond bijna niemand mijn Russischspreekende grootmoeder. Haar dochter kijkt nu in het meest pogromarme van alle Oost-Duitslanden elke dag naar een heleboel weerberichten voor Rusland. Ik noodgedwongen soms ook, als ik bij haar en papa ben. En ik denk daarbij meer dan eens dat de atmosfeer van een land zich heel precies laat aflezen aan de mate waarin het weerbericht is gepolitiseerd. Op de overzichtskaarten met alle grote Russische steden duiken de laatste tijd militair geroofde Oekraïense steden op, alsof ze altijd al precies op dat punt hadden bestaan: Russisch Donetsk, drie graden en natte sneeuw, bij wijze van voorbeeld.

In Rusland zelf heeft mijn moeder paradoxaal genoeg nauwelijks ooit tijd doorgebracht. Ze werd geboren in Siberië, maar op haar derde bracht grootmoeder haar dochtertje naar het warmere Moldavië – de kleine Lara kon de Russische kou niet verdragen. Haar Russische vader was er toen al vandoor en liet hen beiden achter. In Moldavië groeide mijn moeder op tot vrouw. En deze vrouw besloot, eenmaal meerderjarig, naar het grote Kyiv te gaan. In 1986 was ze voor de tweede keer in Rusland, en toen ook alleen maar voor een tripje naar Moskou. Ze droeg mij mee in haar buik. Misschien met als doel dat ik de welbespraakteste stad van alle welbespraakte Russische steden al eens kon horen, door haar lichaam heen. ‘Moskou, dat is een stad waar er geen tweede van is,’ kan ze nu nog dwepen. Maar gebarnd en opgevoed heeft ze me natuurlijk weer thuis, in Kyiv. In de hoofdstad van Oekraïne. Buiten de taal en de praat-tv is er dus vrijwel niets wat mijn moeder met de Russische staat verbindt.

Maar wat wil ‘buiten’ een taal eigenlijk zeggen? Sinds deze oorlog weet ik trouwens niet eens wat taal eigenlijk is.

Niet wat ze moet. Wat ze wil. Wat ze kan. Niet of ze ergens bij hoort, aan wie ze behoort, waar ze behoort. Niet hoe-
zeer taal horig is aan de tijd.

Mijn verhouding tot de taal van mijn moeder, mijn moeder-taal, stond niet altijd onder dergelijke politieke curatele. Er waren tijden waarin de woorden tussen ons trouwe boodschappers van ons vertrouwen waren. En niet zoals nu verraderlijke uitingen van saamhorigheid of eeuwige scheiding. Van onschuld en oorlogsmisdaad, leven en dood uiteindelijk.

Vele weerberichten geleden stonden mijn nog jonge, onafhankelijk Oekraïense mamotsjka en ik voor ons Sovjethuizenblok in Kyiv. Een sprookjesachtige winteravond begin jaren negentig, toen bijna alle Oekraïense burens onafhankelijk van elkaar hadden besloten te gaan wandelen. Over de krakende, giechelende sneeuw. Kinderen van het onafhankelijk Oekraïne sleeden over de jongste geschiedenis, schommelden en zongen liedjes over ijsberen. Vlak naast de speelplaats deelde Mozes rivierkreeftjes op een stokje uit. De lastige schalen kraakte hij natuurlijk voor iedereen en de rest gaf hij aan de onafhankelijk Oekraïense straathonden. En toen de militie kwam om de papieren van Mozes Amramovitsj te controleren, liet hij hun zijn aureool als bewijs zien. Dus klosten ze er weer vandoor, allemaal vrolijk met een rivierkreeftje op een stokje. Goed, laten we eerlijk zijn, ze eisten en kregen twee kreeftjes de man. Ja, zelfs de onafhankelijk Oekraïense alcoholisten om ons heen goten de groenige parfumsflesjes, waaruit ze noodgedwongen zopen, vol vuur leeg in de hagelwitte sneeuw. En marcheerden, zij het slingerend, naar de kiosk om zuiverend perensap aan te schaffen. Behalve Yashka,

die het geen lor kon schelen wat hij zoop. Omdat Yashka toch al was begonnen zijn organen te verkopen. De senioren, niet langer verbitterd door wereldoorlog, stalinistische zuiveringen, goelagsysteem, kentering, ommekeer en afbraak van het Sovjetsysteem, zaten nu op onafhankelijk Oekraïense bankjes. En vertelden hun medemensen wintersprookjes. Ook al hoorden ze het niet graag als iemand hun verhalen afdeed als sprookjes. Nee, ze hielden vol dat het legenden waren. Want ieder weet toch dat legenden niets anders zijn dan een gelukkige familie van vele vertellingen. En onafhankelijk Oekraïense vertellingen komen van onafhankelijk Oekraïense mensen, en die kun je dus welhaast voor waar aannemen. Wat onafhankelijk Oekraïense vertellingen bijna even betrouwbaar maakt als het weerbericht.

Veel nagenoeg geestdriftige toehoorders luisterden dus vol eerbied naar de oudsten van het huizenblok. Hun van wijsheid honingzacht geworden stemmen schommelden eendrachtig met de sneeuwvlokken door de nacht. Sommige oude legendeweermannen vertelden in het Russisch, andere in het Oekraïens: 'Ja, *dorogië ljoedi* (Russisch), ja, *dorohië ljoedyny* (Oekraïens), het is waar. Wie het voor elkaar krijgt tot aan de ijspegels van de daken van de hoogste chroesjtsjovka's in de wijk te klimmen, en daar voor ieder lid van het gezin een van de magische ijspegels af te breken, verzekert ze allemaal voor altijd van een goede gezondheid!' Onder het gejuich van de mensen van ons huizenblok gooiden de jonge, krachtige, Oekraïense mannen hun muts in de sneeuw, renden weg en klommen de hoogste Sovjetchroesjtsjovka's op. Met het doel dat niets ter wereld hun gezinnen ooit nog leed zou kunnen berokkenen. Hen aanvarend stond de brandweer klaar en ontrolde

voor het geval dat, om niet te zeggen voor de val dat, haar netten uit. Wat hebben we gelachen toen een van de jonge onafhankelijk Oekraïense mannen viel, meteen weer uit het veiligheidsnet hupte en zich nogmaals in de hogehuisstrijd wierp. Ik was zelf nog te klein om edelmoedig de chroesjtsjovka's te beklimmen. Maar mijn mamotsjka nam me terzijde om me een veel tederder toverkunst in te fluisteren.

'Zie je de ster boven ons, *synoelja* (zoontje)?'

'Ja.'

'Strek je handen ernaar uit.'

'*Tak?* (Zo?)'

'*Da.* Maar leg je duimen tegen elkaar en spreid al je vingers uit. Als je warmte voelt bij een ster, dan is het jouw ster. Maar als hij koud aanvoelt, is hij niks voor jou. Vergeet hem en ga verder.'

Als ik de woorden van mijn moeder nu ter harte zou nemen, zou ik haar moeten vergeten en verdergaan. Want van haar gaat de koude uit van oorlog, van het grote autoritaire geweld van het Kremlin dat van alle kanten opdringt. Of het nu over Oekraïne komt uit Rusland, of uit China, Hongarije, Italië, Frankrijk misschien, en al helemaal uit het wederom granditioze Amerika. En niet in de laatste plaats afkomstig van de Duitse fascisten, die altijd weer de verkiezingen winnen. Ik voel me niet klaar voor al dit aanstormende geweld. Door stom geluk ben ik een zacht ei geworden. Maar ik kon het geweld tot nu toe tenminste toeschrijven aan de buitenwereld. Tussen geweld en mij een grens trekken. Dat gaat niet meer als het binnen ons gezin wordt goedgekeurd, door mijn eigen moeder. Dat is demoraliserend. Dat is geweldig demoraliserend.

De weerman van de Russische staats-tv mag ze dan welwillend tegenspreken, maar met het Russische nieuws, dat leutert over een gerechtvaardigde speciale operatie tegen het Oekraïense naziregime, is ze het roerend eens. Geeft iedereen behalve Rusland de schuld. NAVO, Amerika, Oekraïne en in zekere zin ook mij. Waarom? Dat wil ik helemaal niet meer weten. Ik heb intussen totaal geen zin meer om mijn moeder te begrijpen. Zelfs al is het bijna pijnlijker om alle hoop op begrip te begraven.

Als we met elkaar praten, heb ik soms het gevoel of wij beiden alleen nog de Russische taal gemeenschappelijk hebben en verder niets. En dat terwijl we nog nooit verder verwijderd waren van een gemeenschappelijke Russische taal. En dan heb ik nog bijna anderhalf uur aan mijn Russische taal-*inhaler* gehangen voordat ik op bezoek kwam. Gelezen. Ongeveer een jaar na de invasie besloot ik ondanks de Russische terreur dagelijks precies evenveel bladzijden Russische literatuur te lezen als ik levensjaren tel. Op dit moment dus zesendertig bladzijden per dag. Om iets wat ik helemaal niet nader kan bepalen niet kwijt te raken aan het verleden. Zo veel mogelijk murmelend, zodat ik mijn moeder-taal van mezelf hoor. Niet van mijn moeder. Ik draag een taal als een misdrijf in me en hou er toch van, ondanks alle schuld. Naast uit Oekraïne gevluchte mensen sta ik sprakeloos als een boomstronk. Althans tot ik een paar van hen ook Russisch hoor praten.

‘Op de snelweg naar Irkoetsk zijn er in toenemende mate afsluitingen,’ waarschuwt de Russische weerman intussen verder voor het Russische natuurgeweld. Op het scherm: alleen maar auto’s en bussen die zich niets aantrekken van

de versperringen en zich op de R255 tussen Novosibirsk en Irkoetsk blijven verdringen.

‘Mama, valt jou iets op aan die weerman?’

‘Nee. Wat dan?’

‘Nou ja, hij staat bij min dertig in een sneeuwstorm en waarschuwt voor de levensgevaarlijke kou.’

‘Ja? En?’

‘Maar hij heeft geen muts op. Waarom heeft hij geen muts op?’

Ze kijkt raar op. En kijkt heel even anders naar haar televisie-Rusland. Niet kritisch, maar toch verbaasd.

‘Ja, zeg. Zijn voorhoofd is al knalrood,’ zegt mijn moeder, relatief dicht bij een universeel gnuiven.

Een moment zwijgen we vredig. En warm, dankzij het voor Siberische kou waarschuwende weerbericht.